

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

*ВЕЛИЧКО О.В., к.е.н.,
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ*

Досліджено організаційно-економічні передумови ефективного використання виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств та обґрунтовано основні шляхи його підвищення.

Investigational organizationally economic pre-conditions of the effective use of production potential of agricultural enterprises and grounded basic ways of his increase.

Постановка проблеми в загальному вигляді. В умовах ринкових трансформацій сучасний стан економіки України характеризується значним руйнуванням основних елементів виробничого потенціалу. Нераціональне використання природних ресурсів, непродумані форми і методи залучення робочої сили до систем господарських відносин, суттєві диспропорції у процесах формування виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств призвели до його скорочення, недосконалої системи відтворення його елементів. Це обумовлює актуальність дослідження проблеми ефективного використання виробничого потенціалу аграрних підприємств у процесі їх господарської діяльності.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Значний внесок в розробку проблеми ефективного використання виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств зробили такі вчені-економісти як: В.Г. Андрійчук, Д.П. Богиня, Я.К. Білоусько, О.А. Бугуцький, О.А. Грішнова, М.І. Долішній, С.М. Злупко, С.М. Кваша, П.Т. Саблук, В.К. Горкавий, В.Я. Месель-Веселяк, Л.І. Михайлова, Г.М. Підлісецький, В.Л. Товстопят, А.М. Третяк, В.С. Шебанін, М.М. Федоров, К.І. Якуба та багато інших. Разом з тим, ряд аспектів цієї багатопланової проблеми залишаються недостатньо вивченими і потребують поглибленого дослідження.

Формулювання цілей статті. Визначити галузеві особливості та обґрунтувати організаційно-економічні передумови ефективного

використання виробничого потенціалу в сільськогосподарських підприємствах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виробничий потенціал з точки зору економічної теорії можна охарактеризувати як матеріальну умову для відтворення земельних, трудових та матеріально-технічних ресурсів та як сукупність збалансованих факторів для ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств незалежно від форми власності.

Складовою частиною та основною особливістю виробничого потенціалу сільськогосподарського підприємства є такий природний ресурс як земля. Вона становить природноекономічну основу процесу виробництва матеріальних благ, необхідних для існування людей та розвитку суспільства. Тому сільськогосподарське виробництво повинне поєднуватися із системою технічних і економічних заходів, спрямованих на її відтворення, охорону і раціональне використання.

Потенціал землі визначається її природно-генетичними властивостями і реалізується у виробничому процесі, який забезпечує певний обсяг сільськогосподарської продукції лише внаслідок доцільної діяльності людини. Вплив людини на природно-генетичний потенціал землі, поліпшення його використання в сільськогосподарському виробництві визначається рівнем розвитку продуктивних сил суспільства. У процесі інтенсифікації галузі найважливіше значення має раціональне використання земельних ресурсів. Це пов'язано із скороченням площі ріллі у розрахунку на одного жителя України.

У підвищенні економічної ефективності використання землі як основної складової виробничого потенціалу важливу роль відіграє впровадження досягнень науково-технічного прогресу, інтенсивних технологій, нових методів виробництва. Розвиток науково-технічного прогресу повинен бути спрямований на досягнення найбільшої віддачі за відносно менших витрат ресурсів або за їх абсолютної економії [1].

Земля – це основа сільської економіки та місцевого самоврядування, раціональне використання якої здатне найкраще забезпечувати тих, хто на ній працює і проживає [2]. Статистичні дані свідчать про зменшення як загальної площі сільськогосподарських земель Київської області, так і площі сільськогосподарських угідь за 2005-2010 рр. Площа сільськогосподарських земель у 2010 р. зменшилася на 96,1 тис. га, сільськогосподарських угідь – на 93,9, площа ріллі – на 73,2, сіножатей – на 9,1, пасовищ – 10,3, багаторічних насаджень – на 1,3 тис. га порівняно з даними 2005 р. Щодо перелогів,

то вони становлять майже однакову площу (0,7 тис. га) за досліджуваній період. У структурі земельної площі сільськогосподарських земель найбільшу частку займає рілля у 2005 р. – 88,4 %, у 2006 р. – 88,9, у 2007 р. – 89,0, у 2008 р. – 89,3, у 2009 р. – 89,5, у 2010 – 89,7 %).

Зростання обсягів виробництва сільськогосподарської продукції та підвищення її економічної ефективності значно залежить від рівня забезпеченості аграрних товаровиробників як земельним, так і трудовим потенціалом.

Трудовий потенціал являє собою сукупність фізичних та інтелектуальних можливостей населення, які за оптимальних умов використання праці забезпечують виробництво матеріальних благ, надання послуг і відтворення трудових ресурсів. Як найактивніший елемент виробничого потенціалу він характеризується системою кількісних факторів і умов: наявністю робочої сили, тривалістю робочого і вільного часу, освітнім рівнем працівників, соціально-демографічними факторами тощо. Крім того, трудовий потенціал залежить від характеру взаємодії продуктивних сил і виробничих відносин. Отже, основними елементами трудового потенціалу виступає людина з необхідним фізичним розвитком, знаннями, уміннями і досвідом роботи [3].

Цілеспрямоване формування і використання трудового потенціалу передбачає раціональний розподіл трудових ресурсів за окремими галузями і територією України, досягнення збалансованості потреб у робочій силі з її наявністю.

Рівень землезабезпеченості сільськогосподарських підприємств Київської області відображено в табл.

Аналіз даних табл. свідчить, що сільськогосподарські підприємства Київської області мають великий ресурсний потенціал для ведення ефективного господарювання. Землезабезпеченість сільськогосподарських підприємств досліджуваного регіону в 2010 р. збільшилася порівняно з 2005 р. Так, у 2010 р. на одного працівника припадало сільськогосподарських угідь на 36,1% і на 38,0% ріллі більше, ніж у 2005 р. Підвищення рівня землезабезпеченості сільськогосподарських підприємств можна пояснити зменшенням чисельності працівників, зайнятих в сільськогосподарському виробництві тому що значних змін у розмірі земельних угідь не спостерігається.

Таблиця

Землезабезпеченість сільськогосподарських підприємств Київської області

Показники	2005р.	2006р.	2007р.	2008 р.	2009р.	2010р.	2010 р. у % до 2005 р.
Площа с.-г. угідь, тис. га	1035,5	1010,2	984,5	960,5	959	941,6	90,9
Площа ріллі, тис. га	941,8	924,3	901,8	883,2	882,4	868,6	92,2
Середньооблікова чисельність працівників, осіб	62460	58223	51732	45983	41779	41688	66,7
Припадає на 1 працівника, га:							
с.-г. угідь	16,6	17,4	19,0	20,9	23,0	22,6	136,1
ріллі	15,1	15,9	17,4	19,2	21,1	20,8	138,0

Розраховано автором за даними звітності Головного управління статистики у Київській області [4].

При цьому необхідно відзначити, що виробничий потенціал сільського господарства залежить не тільки від площі і структури сільськогосподарських угідь, а також від рівня їхньої економічної родючості. Якість земельних ресурсів зумовлює умови і рівень господарювання, а також ефективність використання матеріальних і трудових ресурсів. Тому сільськогосподарські угіддя включають в виробничий потенціал сільського господарства з урахуванням показників їхньої якісної оцінки.

Обов'язковим речовим елементом будь-якого виробничого процесу є засоби виробництва. Вони створюють виробничо-технічний потенціал аграрної сфери, що визначається сукупністю матеріально-речових елементів виробництва, які забезпечують можливість виконання всього циклу технологічних операцій на виробництві готової сільськогосподарської продукції [5].

Ефективність господарювання аграрних підприємств залежить від повноти, раціональності та ефективності використання основних засобів виробництва – головної складової матеріально-технічної бази, визначає кінцеві результати виробництва, його прибутковість. Від фінансових результатів сільськогосподарських формувань залежать масштаби інвестиційного процесу, ріст технічної та енергетичної оснащеності, впровадження у процесі виробництва досягнень науково-технічного прогресу.

Протягом останніх років у сільськогосподарських підприємствах спостерігається скорочення машинно-тракторного парку, кількості вантажних автомобілів та зниження провізних можливостей господарств. Чисельність та якісний склад автопарку не забезпечує потреб виробництва, спричинює зменшення обсягів перевезень вантажів в аграрних підприємствах. Розвиток і особливості матеріально-технічної бази аграрного підприємства визначають його можливості щодо обсягу виробництва і реалізації продукції. Зростання й удосконалення засобів виробництва забезпечують підвищення технічної оснащеності підприємства і становлять матеріальну основу його виробничої потужності. Наявність основних засобів у сільськогосподарських підприємствах Київської області представлена на рис.

За даними рис., у досліджуваному регіоні наявність основних засобів у сільськогосподарських підприємствах у 2010 р. становила 6557,2 млн. грн., що на 2483,1 млн. грн. більше порівняно з 2005 р. Протягом останніх років у більшості сільськогосподарських підприємств України спостерігається низький рівень відтворювальних процесів основних засобів і ефективності їх використання. В аграрному виробництві парк діючих тракторів і комбайнів містить більше двох третин спрацьованих і технічно застарілих одиниць. Саме цим передовсім обумовлюється невідкладне завдання прискорення відтворення основних засобів й підвищення ефективності їх використання.

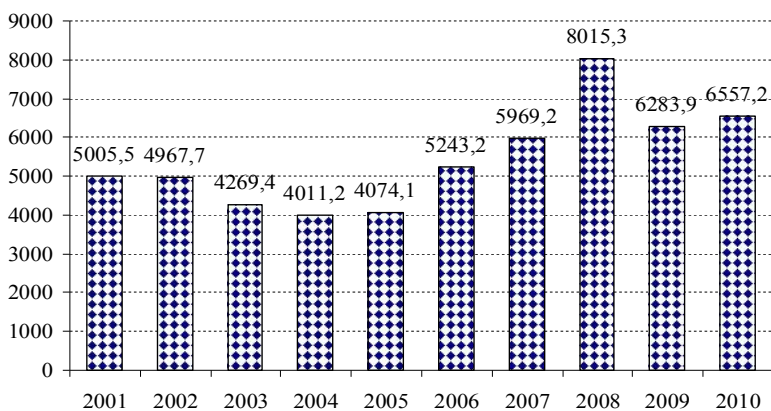

Рис. Наявність основних засобів у сільськогосподарських підприємствах Київської області

(на початок року в фактичних цінах), млн. грн.

Розраховано автором за даними

Головного управління статистики у Київській області [4].

Прискорення оновлення матеріально-технічної бази підприємства, збільшення масштабів вилучення з виробництва технічно застарілих і економічно малоефективних машин та устаткування є основою підвищення ефективності використання виробничих засобів. При цьому інтенсифікація відтворювальних процесів в аграрному виробництві потребує мобілізації великих фінансових коштів. У повному обсязі вона можлива за умови державної підтримки, а також широкого залучення внутрішніх та зовнішніх інвестицій.

Одним із ефективних напрямків, що забезпечує раціональне використання виробничих засобів є впровадження комплексної механізації і автоматизації сільськогосподарського виробництва, ресурсозберігаючих та безвідходних технологій. Так, за рахунок усунення втрат на всіх стадіях сільськогосподарського виробництва, поліпшення зберігання й реалізації виробленої продукції продовольчий фонд країни можна збільшити на 20-25 %.

Вагомого підвищення ефективності використання основних засобів на підприємствах можна здобути завдяки використанню передових форм суспільної організації виробництва (концентрації, спеціалізації, кооперування та комбінування тощо).

Важливим напрямом підвищення ефективності використання основних засобів є поліпшення і розвиток системи матеріального стимулювання працівників підприємств за ефективне і раціональне використання сільськогосподарської техніки і обладнання. Ефективне використання основних засобів тісно пов'язане з впровадженням нового економічного механізму господарювання, який зацікавить власника і виробника в раціональному використанні виробничих ресурсів, спонукає їх широко застосовувати досягнення науки і техніки. Запровадженню нового економічного механізму господарювання сприятимуть: удосконалення системи оподаткування; побудова системи оплати праці залежно від кінцевих результатів виробництва; державна підтримка інвестиційних проектів та підприємницької діяльності аграрних формувань.

Галузева структура основних засобів регіону визначає напрями виробничої діяльності підприємств, їх матеріально-технічну потужність, технічну і технологічну частину виробничого потенціалу.

Так, варто відзначити, що у 2010 р. 31,7 %, 22,2, 19,9 % вартості основних засобів припадає відповідно на нерухоме майно та оренду, промисловість, транспорт і зв'язок. Лише 8,1 % вартості основних засобів припадає на сільське господарство, мисливство та пов'язані з ними послуги. Негативним є те, що в галузевій структурі частка основних засобів сільського господарства з року в рік зменшується. Це спричинено трансформацією майнових відносин, диспаритетом цін на сільськогосподарську продукцію та машинобудівного комплексу, а також вагомим зносом основних засобів.

Висновки. Таким чином, основними складовими виробничого потенціалу є земельний, трудовий, матеріально-технічний між якими існують суттєві економічні взаємозв'язки. Непропорційність розвитку основних його складових призводить до неефективного використання всього виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств. Саме тому дослідження ефективності використання виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств мають ґрунтуватися на системному підході, що розглядається як поетапно цілеспрямований комплекс дій та узгоджених між собою заходів, спрямованих на забезпечення ефективного його використання.

Література.

1. Мельник С.І. Соціально-економічні проблеми відтворення та ефективного використання ресурсного потенціалу села / С. І. Мельник. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2004. – 428 с.
2. Федоров М.М. Трансформація земельних відносин до ринкових умов (доповідь) / М.М. Федоров // Економіка АПК. – 2009. - № 3. – С. 4-18.
3. Трудовий потенціал і зайнятість: теоретичні основи та регіональні особливості / [М.І. Долишній, С.М. Злупко та ін.]. – Ужгород : Карпати, 1997. – 422 с.
4. Київська область у 2010 р.: [стат. щорічник]. – Київ: Головне управління статистики у Київській області, 2011. – С. 525.
5. Білоусько Я.К. Техніко-технологічне забезпечення сільського господарства / Я.К. Білоусько, Ю.Я. Лузан, В.Л. Товстопят // Економіка АПК. – 2009. – № 12. – С. 29-33.